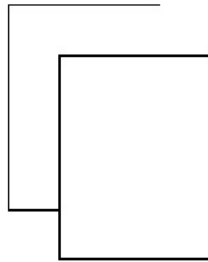

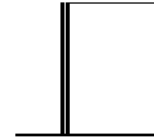
בין ספרים

של המידע כדי להזין שיח אוטונומי בין דעות סותרות ואין בה כדי לתרום להצעת חלופה מהותית לפעולתם של מוסדות המדינה. יתר על כן, לנוכח התפקיד המתחזק של התקשורת בהנעתה של פעולה קולקטיבית ולנוכח השפעתה על דעת הקהל, עלו הכוונתה של התקשורת ואף המניפולציה שלה על סדר היום של מוסדות המדינה והפכו לחלק בלתי נפרד ממנו, בעיקר בזמן מלחמה (Brown, 2003).

צורת הסיקור של מלחמת לבנון השנייה שבה וממחישה את הבעייתיות שהנגישות למידע גורמת במימוש אחד התחומים החשובים של החיים הדמוקרטיים, הוא הפיקוח האזרחי על הצבא. יחס הפוך מתקיים, כך אטען, בין הנגישות למידע ובין האופן שבו המידע משמש את הקהילה הפוליטית במימוש חובתה הנורמטיבית לשלוט על כוחותיה המזוינים. במילים אחרות אטען בפשטות: חופש העיתונות מפריע לפיקוח האזרחי על הצבא.

עמוס הראל ואבי יששכרוף, עמיר רפפורט, עפר שלח ויואב לימור הם מבכירי העיתונאים בישראל והם מסקרים זה שנים את הסכסוך הישראלי-ערבי, בעיקר מן הבחינה הצבאית. ספריהם הנדונים כאן מציגים את הרקע לפרוץ מלחמת לבנון השנייה ואת מהלכיה. מטבע הדברים, לשלושת הספרים יש הרבה מן המשותף, אבל למרות זאת לכל אחד מהם ייחוד משלו: שלח ולימור מספקים ניתוח מעניין של התפתחות תורת הלחימה והתוכניות המבצעיות של הצבא לפני מלחמת לבנון השנייה ומתארים

כיצד חופש העיתונות

מפריע לפיקוח האזרחי

על הצבא

יגיל לוי

המחלקה לסוציולוגיה, למדע המדינה ולחקשורת, האוניברסיטה הפתוחה

הראל, עמוס, ואבי יששכרוף, 2008. קודי עכביש: סיפורה של מלחמת לבנון השנייה, תל-אביב: ידיעות ספרים.

רפפורט, עמיר, 2007. אש על כוחותינו: כך הכשלנו את עצמנו במלחמת לבנון השנייה, תל-אביב: ספרית מעריב.

שלח, עפר, ויואב לימור, 2007. שבויים בלבנון: האמת על מלחמת לבנון השנייה, תל-אביב: ידיעות ספרים.

אין כל חדש בטענה כי התפוצה הרחבה של המידע באמצעות כלי התקשורת ההמונית לא בהכרח הוסיפה לכווח לקדם את ערכי היסוד של הדמוקרטיה; אין בתפוצתו הרחבה

* אני מודה לאורן סופר על הערותיו המועילות לטיוטה של מאמר זה.

שהציג אותן ראש הממשלה אהוד אולמרט – פירוק חיזבאללה, בדרום לבנון לפחות, ושחרור החטופים – היא הביעה אכזבה מאי-מימושן ובייחוד מכישלונן של צה"ל בניסיון להפסיק את ירי הקטיושות על האוכלוסייה האזרחית. שלוש ספרי המלחמה הנדונים כאן מבטאים רעיון זה של אכזבה. בשלושתם יש תיאור מפורט של מהלכי המלחמה ובשלושתם הוא פתוח בגבולות הנרטיב שקנה לו שביתה בשיח הציבורי שנשמע בזמן המלחמה, ובעיקר אחרי שהסתיימה, והדהד גם בממצאיה של ועדת וינוגרד.

אציג את הנרטיב הזה בשבעה היגדים:

1. ישראל התעלמה מהאיום שצפנה התעצמותו של ארגון חיזבאללה לאחר הנסיגה בשנת 2000.
2. צה"ל העתיק משאבים לזירת הלחימה בפלסטינים והזניח את הזירה הלבנונית. אימוני המילואים וכשירות הימ"חים הוזנחו, וההיערכות לאורך הגבול עם לבנון היתה בלתי מספקת.
3. הצבא עיצב בשנות האינתיפאדה תורת לחימה חדשה שאינה אלא הרפתקה אינטלקטואלית חסרת בסיס. התורה החדשה ביקשה לסגת מרעיונות העבר של השגת הכרעה צבאית ושל השתלטות על שטח לטובת הגישה של "אש מנגד", כלומר ירי של חימוש מדויק ללא כניסה של כוחות הקרקע, בצורה המפעילה על האויב מנופי לחץ שאמורים לגרום לו לבקש את סיום הלחימה. הרמטכ"ל דן חלוץ, הרמטכ"ל הראשון שבא מחיל האוויר, נצמד לגישה הזו. ואולם גישה זו כשלה: הצבא לא הצליח להשיג באמצעותה הכרעה ולהפסיק את ירי הקטיושות על ישראל, ולשם כך

בפירוט איך הוחמץ לפני המלחמה המהלך המדיני שנועד ליישב את הסכסוך הישראלי-לבנוני בדרכים מדיניות. הראל ויששכרוף מרחיבים את היריעה על תהליכים בעולם הערבי ומספקים תיאור מרתק של תהליך קבלת ההחלטות שהוביל למבצע הקרקעי הכושל והמיותר ב-60 השעות האחרונות של המלחמה. רפורט מציע להבין את ההתפתחויות גם דרך אישיותם של הגיבורים והיחסים ביניהם ומספק מבט על תהליכי קבלת ההחלטות בתוך הצבא. שלוש הספרים מציגים את ההתרחשויות בצורה מרתקת. משימה זו לא קלה מההיבט הספרותי. הלוא שני הדוחות של ועדת וינוגרד אפשרו לישראלי הממוצע הצצה נדירה אל תהליכי קבלת ההחלטות ועשו את מלחמת לבנון השנייה למלחמה המתועדת ביותר בתולדות ישראל. האתגר של המחברים לא היה אפוא רק להוסיף על הידוע, אלא גם להגיש אותו כתוכן ספרותי מאלף. בכך הצליחו. אלא שדווקא הצלחה זו מעידה על חולשתה של העיתונות ככל שהדברים אמורים בתרומתה לפיקוח האזרחי על הצבא.

התגובה הכללית של העיתונות למהלכי המלחמה ביטאה תחושה של שבר. אם נקבל את טענותיו של דוח קשב (2007), התקשורת הישראלית התייצבה בעת המלחמה לימין הממשלה, והתמיכה המוצקה שהעניקה לה הסירה מסדר היום נוקב בתבונה שבייזום המלחמה ועל אחת כמה וכמה בתבונת מטרותיה. ביקורתה של התקשורת התמקדה בכשלי הביצוע הטכניים, כדוגמת הפגיעה בסטי"ל חנית או ההשתלטות הבעייתית על בינת ג'בל. לכן, כגודל התמיכה גודל האכזבה מאי-תרגומה להישג צבאי. הואיל והתקשורת קיבלה כפשוטן את מטרות המלחמה כפי

3. הצבא עיצב תורת לחימה המותאמת למשאביו, לשינויים בשדה הקרב, להתפתחויות הטכנולוגיות ולשחיקה בלגיטימיות החברתית להקרבה צבאית, ומשום כך העצים את הכוח האווירי וזנח את היבשתי. גישה זו התגבשה עוד כעשור קודם לכן, בעת כהונתם של רמטכ"לים מחילות היבשה. אם נשפוט את התורה הזאת בערכים צבאיים טהורים, נראה שהיתה הולמת דווקא, שכן ממשלת לבנון פעלה כבר ביום השני למלחמה להשגת הפסקת אש. הדרג המדיני היה זה שלא השכיל לנצל הישג זה להפסקת המלחמה ולהשגת הסדר ברוח הצעות שהעלו מתווכים בינלאומיים, לרבות המשתתפים בוועידת ה-G8 שהתכנסה ביום הרביעי למלחמה. 18 שנות כיבוש בלבנון הוכיחו את חוסר התוחלת של כיבושה מחדש במחיר אבדות רבות. יתר על כן, לירי הקטיושות אין פתרון צבאי – חיזבאללה ירה על יישובי הצפון גם כשישראל שלטה בדרום לבנון – אלא רק פתרון מדיני בדמות הסדר עם הארגון, גם אם דה-פקטו בלבד. והא ראייה: ירי הקטיושות החל כשהחלה האש הישראלית ונפסק כשזו הופסקה. הסדרה מדינית יעילה מפתרון צבאי.
4. שר הביטחון אינו רמטכ"ל-על של הצבא אלא מדינאי, ותפקידו להבטיח שהצבא יפעל למימוש המטרות שהדרג הפוליטי מתווה, במסגרת משאבים שהדרג הפוליטי מקצה לצבא בסדר העדיפויות הלאומי. שר הביטחון עמיר פרץ כשל משום שלא תפקד כמדינאי, אלא ניסה, בחוסר הצלחה, לשמש מפקד-על צבאי. לו תפקד כמדינאי, היה נדרשה פעולה קרקעית בהתאם לתורה הישנה שנוצחה.
4. מינויו של שר ביטחון אזרחי חסר ניסיון צבאי היה אחת מטעויותיו של ראש הממשלה אולמרט שהשפיעו באופן שלילי על התנהלות הצבא במלחמה.
5. העימות נכפה על ישראל ביוזמת חיזבאללה.
6. כוחות היבשה גויסו מאוחר מדי והוטלו באיחור לפעולה הקרקעית שבכוחה לחרוץ את גורל המלחמה.
7. בעת פרוץ המלחמה כיהנו בישראל ראש ממשלה ושר ביטחון חסרי ניסיון צבאי. לכן הצבא שכשל במשימתו הוא שנושא באחריות העיקרית לכישלון המלחמה.
- זה הנרטיב הדומיננטי של המלחמה שהספרים הפנימו. אין הם נותנים מקום ראוי לנרטיב החלופי שאנסה להציגו בהתאמה בהיגדים אלו:
1. לאחר נסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000 התפתח בגבול הצפון הסדר מדיני-צבאי חדש. מטבע הדברים ביצר חיזבאללה את מעמדו בדרום לבנון והתחמש כדי להרתיע את ישראל מפלישה בעתיד, אך גם שמר בצורה קנאית למדי על הפסקת האש עמה. ישראל נהגה נכון כשהשלימה עם תהליך זה.
2. צה"ל פעל כפי שמצופה מצבא המתאים את התנהגותו למשאבים שעומדים לרשותו. צה"ל נערך לקיצוצים בתקציבו, ולנוכח ההסדר היציב שנוצר בגבול לבנון הפנה משאבים לזירה הפלסטינית. הטעות אינה צבאית אלא פוליטית: לממשלה היה אסור להורות לצבא לצאת למלחמה שלא היה מוכן לה, ולמצער היה עליה לדאוג שהתגובה לא תחייב פעולה קרקעית, אשר לה היה הצבא מוכן עוד פחות.

להפסיק את המלחמה קודם לכן, ובכל מקרה פעולה קרקעית אינה נותנת דבר מלבד מרחץ דמים. המנגנון להפסקת ירי הקטיושות הוא מדיני ולא צבאי.

7. האחריות לכישלון אינה צבאית אלא פוליטית. ניתוח של ישיבת הממשלה שבה הוחלט בחופזה על פתיחת המלחמה מלמד כי קציני הצבא דיברו במתינות יחסית, והשרים ששו אלי קרב יותר מאנשי הצבא. הצבא הוא גם מי שהציב מטרות צנועות יחסית למלחמה — לפגוע בחיזבאללה אך לא לרסק אותו — ואילו הדרג הפוליטי הוא שהציב את היעדים השאפתניים שהביאו לידי התארכות המלחמה וההיגררות לפעולה הקרקעית. חטאו של הצבא הוא שלא העמיד את הפוליטיקאים בבירור על משמעות החלטותיהם.

זה הנרטיב החלופי. ההיגיון המארגן שלו הוא שהמלחמה היתה מיותרת וְעָקְרָה לִמְן הכדור הראשון שנורה בה, ובדרכים מדיניות היה אפשר למנוע אותה (או לנסות לפחות למנוע אותה) זמן רב לפני שפרצה. חמשת הכותבים אמנם נותנים ביטוי למרבית הרעיונות שהוצגו בנרטיב החלופי (והתיאור שלו אכן נשען אמפירית על כתיבתם), אבל אינם מייחסים לו את המשקל הראוי. הספרים סוכבים סביב הנרטיב הדומיננטי, ולא החלופי. ברוח זו אפשר לטעון כי החמצת ההזדמנות להסדר מדיני לאחר נסיגת סוריה מלבנון בשנת 2005, או למצער הזלזול של ממשלת ישראל באפשרות זו הם שצריכים לעמוד במרכזו של כל ספר העוסק במלחמת לבנון השנייה, אך שלושת הספרים שלפנינו מקדישים לכך עמודים בודדים בלבד. נשאלת השאלה איך נסביר את השתקתו של

מונע את פרוץ המלחמה או לפחות מזרוז את סיומה. במקום זאת הוא נמנה מלכתחילה עם אדריכלי ההסלמה — כבר מההחלטה שהוא כה מתגאה בה להשמיד בלילה הראשון את טילי הפאג'ר של חיזבאללה, למרות אזהרת הצבא שחיזבאללה יגיב בהסלמה של ירי הקטיושות. לאחר מכן פרץ הוא שדחק בממשלה לצאת לפעולה הקרקעית הכושלת.

5. העימות לא נכפה על ישראל. אחרי הנסיגה מלבנון נותרו בין ישראל לחיזבאללה בעיות לא פתורות, ובהן גורל חוות שבעא, טיסות חיל האוויר הישראלי בשמי לבנון וחילופי שבויים. נסיגת סוריה מלבנון בשנת 2005 יצרה הזדמנות להסדר מדיני עם לבנון בהתאם להחלטת האו"ם 1559. בהסדר כזה היה כדי להחליש את מעמדו של חיזבאללה. ואולם ישראל התעלמה מאיתותים שהתקבלו בעניין זה באמצעות מתווכים בינלאומיים. יתר על כן, עסקת חילופי השבויים של 2004 (עסקת טננבאום) הותירה בעיה לא פתורה בדמותו של סמיר קונטר, שברגע האחרון השאירה אותו ישראל בידיה כדי שישמש לה קלף מיקוח לקבלת מידע על גורלו של רון ארד. חטיפת שני חיילי המילואים ב-12 ביולי לא נועדה להצית מלחמה, אלא להמריץ עסקה של חילופי שבויים. פתיחה במלחמה לא היתה מחויבת המציאות. ישראל יכלה לדבוק במדיניות האיפוק או להסתפק בתגובה נקודתית שהיתה נחוצה אולי לעיכוב החוטפים.

6. הפעולה הקרקעית היתה מיותרת לחלוטין. לא על האיחור במהלך יש לשפוט את הממשלה, אלא על עצם קיומו. היה אפשר

אלא שכאן הפרדוקס: התרחבות הנגישות למידע לא שיפרה את השליטה האזרחית על מנגנוני האלימות המדינתיים. בעניין זה נודעת חשיבות לא רק להפצת המידע, אלא גם לצורת ההפצה. התקשורת מוטה לסקר אפיזודות ולא תהליכים. הטיה זו נובעת בחלקה ממגבלות המדיה, כלומר מהצורך לסקר אירועים שאפשר לתעד אותם בהקלטה או בצילום. הרולד איניס, שכתיבתו השפיעה על מרשל מקלוהן, עמד בשעתו בחיבורו הקלאסי על כך שהשימוש באמצעי תקשורת כלשהו מטה את אופי הידע שאמצעי זה מפיק ומביא לידי התארגנות חברתית-פוליטית הנובעת מסוג זה של ידע (Innis 1951). במידה רבה האפיזודה גם הופכת את החדשות למוצר (news as commodity) שניטשת עליו תחרות שוק בין ספקי תקשורת שונים, כשידיעה בעלת ערך חדשותי היא בדרך כלל אפיזודה פיקנטית. העיתונות המפלגתית, לדוגמה, שקעה משום שעיקר עוצמתה היה בפרשנות, ולא במידע שסיפקה. התחרות בין המדיה הכתובה לאלקטרונית מקרינה באופן בלתי נמנע גם על עיצובה של העיתונות הכתובה ועל תפקודה בשוק התחרותי. יתר על כן, הכתיבה העיתונאית אינה רק כתיבה אפיזודית, אלא היא גם נוטה להציג את החדשה העיתונאית בתוך מסגרת סיפורית שיש לה תבנית שמאפייניה קבועים: פשטות, משמעות מוסרית, זמן ומרחב מוגדרים של התרחשות, הבלטה של חוסר סדר (disorder) ושל סבל אנושי (Altheide 2002, 37–54). נטייה זו ניכרת בייחוד בעת מלחמה בסיקור אפיזודות של "אסון".

תהליך מעגלי התפתח: ככל שהתקשורת מבקרת את הצבא וככל שהצבא מפנים את ההכרה כי הוא מתמודד על מעמדו ועל משאביו

הנרטיב החלופי. שאלה זו רלוונטית במיוחד משום שחמשת הכותבים אינם אמונים על תפיסות עולם צבאיות. נהפוך הוא; בכמות הניתנות להם בעיתונות הכתובה והאלקטרונית אין הם חוסכים את ביקורתם מהצבא ומהאופן שבו הוא מופעל בידי הדרג המדיני.

בעבר היתה התקשורת, בעיקר הכתובה, חלק מפרויקט הטיפוח של הצבאיות הישראלית. היעדר ביקורת על הצבא, טיפוח אנשי הצבא כדמויות ציבוריות (לאחר 1967), שיתוף פעולה עם הצנזורה (ומנגנון ההסדרה הנלווה שלה בדמות "ועדת העורכים"), שהיתה פוליטית יותר מצבאית – כל אלה היו צורות שבהן נתנה העיתונות את ידה להוצאת הצבא אל מחוץ למוקדי הפיקוח הציבורי. ההתפכחות החלה לאחר מלחמת 1973, והעיתונות התפכחה כשם שהתפכחו קבוצות אחרות של האליטות הישראליות. ואולם את קו פרשת המים המכונן סימנה מלחמת לבנון הראשונה. לאחר ההלם והאלם של ימי הלחימה הראשונים תרמה העיתונות לחשיפת מהלכי ההונאה של אריאל שרון וחרביו וסייעה לטיפוח התקדימי של תבנית "מלחמת הברכה". גם הטלוויזיה הישראלית, אז עדיין כלי הביטוי האלקטרוני היחיד, החלה להשתחרר מלפיתת הממסד והחלה לשדר מראות שקודם לכן היו בחזקת טאבו, כדוגמת הלוויות של חללי צה"ל או פעולות המחאה של אנשי המילואים. פתיחת השוק לתחרות עם הופעתו של הערוץ השני בשנת 1993, ולאחר מכן התרחבות הנגישות לאינטרנט ולסלולר ופיתוחם גם ככלי תקשורת, הרחיבו את התפקיד של התקשורת האלקטרונית. כך נהיה המידע נגיש יותר לציבור ובו בזמן גדלה הלגיטימציה התרבותית-פוליטית של העיסוק בו.

חמקו מעין התקשורת נושאי פיקוח מהותיים, ובעקבות זאת הם חמקו גם מעין הציבור. אחד הנושאים שחמקו מעין המדיה למרות הצפת המידע והנגישות אליו היה לדוגמה היערכותו של הצבא בשנים 1997–2000 לקראת פרוץ האינתיפאדה. הצבא נערך לפרוץ עימות אלים עם הרשות הפלסטינית והכין לצורך כך תוכניות מגירה לתגובה אלימה במיוחד. בסופו של דבר הביאה היערכות הצבא לידי הסלמת ההתנגשויות, והתוצאה היתה קריסתה של הרשות הפלסטינית, תוצאה שלא שירתה את האינטרס הביטחוני ארוך הטווח של ישראל (ראו Dor 2004).

לכן נדרשת הבחנה בין פיקוח אזרחי על הצבא המתמקד בהיבטים התפעוליים של הארגון, ובין פיקוח על הצבאות, המתמקד בפיקוח על מנגנוני הלגיטימציה לאלימות, המקרינים על האופן שבו המדינה מפעילה את מנגנוניה האלימים בזיקה ליעדים המוסכמים על הקהילה הפוליטית ומשרתים את האינטרס שלה. בעוד הפיקוח על הצבא מתנהל קודם לכול בערוצים מוסדיים, הפיקוח על הצבאות מתנהל בשיח הציבורי והוא תרבותי-פוליטי. היחס בין היצף המידע ובין הפיקוח על הצבאות הוא במידה רבה יחס הפוך. היצף המידע – התוצאה של ריבוי הערוצים והתחרות ביניהם על הספקת המידע – מפרק בעיות מופשטות לכלל אירועים, תהליכים טכניים, סיפורים אישיים ועוד, אך אינו שב ומרכיב את הרכיבים הללו לדיון חוזר בבעיות המופשטות באופן שמאפשר הסקת מסקנות אופרטיביות-פוליטיות. במילים אחרות, מידע הוא רכיב של הפיקוח, אבל אין הוא תחליף לפיקוח.

פיקוח על צבאות איננו עיסוק באפיונות אלא בתהליכים. יש בו יסוד מופשט המנסה לקשור

בסביבה התחרותית שיצרה חברת השוק, כך הוא מונע יותר להיפתח לפני התקשורת כדרך לשיווק מרכולתו לציבור. הסוציולוג הצבאי האמריקני צ'רלס מוסקוס (2001) כינה זאת תהליך של "חיזור": בניגוד ליחסים המסויגים של העבר, הצבא מחזר כעת אחר התקשורת. אלא שכניסת התקשורת לצבא מתועלת שוב לעיסוק באפיונות – סיקור אימונים, סיפורים אישיים, יחידות ייחודיות, פיתוחים טכנולוגיים וכו' – ובכך מְצֵלָה שוב על התהליכים.

התוצאה היא שבקרת התקשורת על הצבא ממוקדת בהיבטים שאינם פוגעים באוטונומיה המהותית שלו, כלומר ביכולתו של הצבא להשליט באופנים שונים את דרכו על החשיבה הפוליטית האזרחית. התחקות על תחומי העניין של התקשורת בצבא מאז שנות התשעים מלמדת כי כמה תחומים ונושאי כתיבה שלטון בכיפה: תאונות אימונים ותאונות מבצעיות, ניהול משאבי הצבא (בזבזים, רכש, ייצור וכו'), ניהול המשאב האנושי (לרבות הסוגיה של הטרדה מינית ושיעורי הגיוס והפטור), מתחים וסכסוכים בקרב בכירי הצבא, ממדים שונים של יחסי הצבא עם קבוצות אזרחיות – הורים, רבנים וכו' (לוי 2007, 225–228). זהו פיקוח אינסטרומנטלי על הצבא, כלומר פיקוח על מידת היעילות שלו בשירות המטרות המדיניות (פרי 2007, 162). הדיון במטרות עצמן מצומצם הרבה יותר. סיקור המלחמה, כפי שטען הסוציולוג הצרפתי ז'אן בודריאר בהקשר של מלחמת המפרץ הראשונה, מוטה להצגתה של עוצמה המנותקת מהמטרות הפוליטיות שהיא אמורה לשרת, בייחוד באותה מלחמה, שבודריאר טען שלא היו בה לא היגיון פוליטי ולא אויבות של ממש בין הצדדים (Baudrillard 1995). בנסיבות אלו

של מקצת שטחי הגדה במהלך אינתיפאדת אל-אקצה, הוא שהניע לפעולה ומיקד את זירת הפעולה, כלומר פיקוח על מחסומי צה"ל. על רקע זה נשמעת ביקורת גם בתוך הארגון כי הוא מסייע לשיפור המחסומים במקום לקדם את הסרתם. כך עוטה הכיבוש לבוש אנושי ומשפטי המשפר את תוחלת החיים שלו.

היחס ההפוך בין הנגישות למידע ובין הפיקוח על הצבאיות משתקף גם בספרים על מלחמת לבנון השנייה, המשקפים את הפרופסיה העיתונאית. הנרטיב הדומיננטי הוא הנרטיב שהסיקור העיתונאי שלו פשוט יותר מסיקור הנרטיב החלופי. הנרטיב הדומיננטי נדרש בראש ובראשונה לאירועים שהתרחשו בזמן ובמרחב נתונים. הוא אינו נדרש להנחות בדבר התרחשויות חלופיות. הקלת ראש במידע מודיעיני והזנחה של אימונים והצטיידות הן התרחשויות ממשיות, המגלמות את יסוד אי-הסדר הסיפורי. השלמה עם ההתעצמות של "ציר הרשע" האזורי היא סיפור עיתונאי, ואילו היסודות המופשטים של "משטר הביטחון" החדש של השנים 2000–2006 והסיכוי לשמרו לאורך זמן קשים יותר להמחשה.

תורת הלחימה החדשה של הצבא נוחה לקעקוע לא רק משום שקל לקשור אותה לכישלון, אלא גם משום שהיא אופיינית בשפה גבוהה שקל יותר לגחך עליה מאשר לפרק את יסודותיה התרבותיים, כפי שעשה למשל אייל וייצמן (Weizman 2007). תצלום של שר הביטחון עמיר פרץ המביט בכוחות צה"ל במשקפת מכוסה שווה יותר מאלף מילים. במונחים של הספרים שלפנינו, קל יותר להציג את האבסורד שבמינוי מדינאי יוני לתפקיד שר הביטחון ולהציג את כשליו בדיאלוג עם הצבא (הרי הוא אפילו לא הכיר כמה מהמושגים הטקטיים)

אפיזודה (פעולה צבאית, מינוי, רכש חימוש וכו') להשלכות ארוכות טווח ובעלות משמעות מבנית. אלה נסותרות לא רק מעין הציבור, אלא במידה רבה גם מתודעתם של השחקנים מקבלי ההחלטות והמבצעים העיקריים שלהן. פיקוח פירושו חשיפה ופירוק של מבנים. זו משימה שקשה לעיתונות לבצע, ועוד יותר קשה לה לשווק אותה כמוצר מסחרי. ביקורת על הצבאיות יכולה להיעשות גם ללא פלישה חודרנית של התקשורת לנככי הארגון הצבאי, אך החודרנות מטה לעיסוק במידע עצמו. התהליכים, בשונה מהאפיזודות, אינם מסוקרים אלא במסגרת כתיבה אקדמית ומעט פובליציסטית. אבסורדי ככל שיישמע הדבר, הוויכוחים על הפעלת הכוח הצבאי היו יסודיים בתקופת היישוב יותר מאשר מקובל היום בפוליטיקה הישראלית. זאת למרות – ואולי בשל – מיעוט המידע על הנעשה בארגונים הצבאיים, שאפשר שתרום להתמקדות בממדים העקרוניים של הפעלת הכוח. בקיצור, הפיקוח על הצבא כארגון אולי מתחזק בזכות התקשורת, אך הפיקוח על הצבאיות נחלש.

יתר על כן, הסיקור ממוקד-האפיזודות מניע התארגנויות המתמקדות באותן אפיזודות או אף ניזונות מהן. לשם ההמחשה: נשות "מחסום Watch" מסבירות באתר האינטרנט של הארגון כיצד החלו לפעול: "בחודשים הראשונים של האינתיפאדה [השנייה], היו דיווחים עיתונאיים תכופים ומדאיגים על התעללויות במחסומים. אך למעשה היתה זו הרצאה ששמעה רוני [פעילה בארגון] מפי [העיתונאית] עמירה הס שהניעה אותה לפעול בנדון" (<http://www.mac>) (hsomwatch.org/HistoryHeb). במילים אחרות, הדיווח העיתונאי הממוקד במחסומים, לא במציאות הרחבה של הכיבוש מחדש ובפועל

מחדש של חיזבאללה, גם במחיר מכת מנע, לשקם בהתאם את עוצמתו היבשתית של הצבא ולשפר את תהליכי קבלת ההחלטות בענייני צבא, לבל יישנה הכשל של מלחמת לבנון השנייה. הנרטיב החלופי, לעומת זאת, נותן כלים להסקת מסקנות הפוכות: יש למצות תהליכים מדיניים מול לבנון וסוריה, לראות את היתרון הגלום בהיווצרות מרכז עוצמה כמו חיזבאללה (וחמאס) שאפשר לגבש אתו כללי משחק יציבים, להתנער מרעיונות של כיבוש מחדש של לבנון, לרענן את תורת הלחימה הצבאית, שממילא יש לממש אותה רק כמוצא אחרון, ולהדק את הפיקוח האזרחי על הצבא בדרך שתכפיף את הפעלת הכוח להיגיון מדיני-אזרחי. הנרטיב החלופי הוא המממש אפוא את התפקיד המהותי של תקשורת בחברה דמוקרטית, אבל הוא גם הנרטיב הזנוח. אין כמו מלחמת עזה (הראשונה) של חורף 2009 כדי לשוב ולהמחיש זאת.

ביבליוגרפיה

לוי, יגיל, 2007. *מצבא העם לצבא הפריפריות*, ירושלים: כרמל.
 מוסקוס, צ'ארלס, 2001. "לקראת צבא פוסט-מודרני?", *תרבות דמוקרטית* 4-5: 213-232.
 פרי, יורם, 2007. "שינויים קוסמטיים או שינויים מהותיים? יחסי תקשורת-ביטחון בראשית המאה העשרים ואחת", *מסגרות מדיה: כתב עת ישראלי לתקשורת* 1: 153-168.
 קשב, 2007. "מלחמה עד הרגע האחרון": *התקשורת הישראלית במלחמת לבנון השנייה*, ירושלים: קשב — מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל.

Altheide, David L., 2002. *Creating Fear: News and the Construction of Crisis*, Piscataway, NJ: Aldine Transaction.

Baudrillard, Jean, 1995. *The Gulf War Did Not*

מאשר להיכנס לדיון מעמיק בשאלת תפקידו של שר ביטחון אזרחי. בדומה לכך, התקפת חיזבאללה שפגעה בריבונות ישראל, זו שנסוגה לקו גבול מוסכם שש שנים קודם לכן, היא אפיזודה המובנת לצופה ולקורא יותר מאשר ניתוח של התהליכים המדיניים שקדמו לה. ייזום מלחמה פשוט יותר להמחשה מאשר החמצת הזדמנויות להסדר. המסגרת הסיפורית דורשת כזכור משמעות מוסרית. הפעולה הקרקעית היא מוקד מעניין לסיקור: הדיונים שקדמו לה, ההיסוסים, הכשלים בביצוע, השאלה אם לא היתה אלא ספין פוליטי וכיוצא באלה עניינים. כאשר כל זה מתרחש תחת שרביטו של רמטכ"ל יוצא חיל האוויר, הסיפור עסיסי אף יותר. הטענה שהפעולה היתה מיותרת מיסודה היא מורכבת יותר ומוחשית פחות. בנסיבות כאלה ייאלץ הניתוח היבש והטנטטיבי לבוא במקום הסיפור העסיסי של הפעולה.

התוצאה הפרדוקסלית היא שהתקשורת מחלישה את הפיקוח האזרחי המהותי על הצבאיות. פיקוח כזה אין פירושו שזכות הציבור לדעת מתממשת בתיווך התקשורת, אלא שמסופק מידע שהוא בעל משמעות ואפשר להמירו לפעולה פוליטית. כך, במידה רבה, מנע הסיקור האפיזודי דיון ציבורי שהיה מונע אולי את המלחמה או מעצב אותה אחרת, ולא אדון כאן בשאלה אם התקשורת ידעה על המהלכים המדיניים ליישוב הסכסוך הישראלי-לבנוני טרם המלחמה או באיזו מידה התעניינה במעט שכן נודע לה עליהם.

חשוב מכך: הסיקור העיתונאי מקשה לקיים שיח ציבורי המעמת בין מסקנות חלופיות שיש להסיק מהמלחמה. הנרטיב הדומיננטי מוליך אל המסקנה כי יש למנוע את התעצמותו

Take Place, Bloomington IN.: Indiana University Press.

Brown, Robin, 2003. "Spinning the War: Political Communications, Information Operations and Public Diplomacy in the War on Terrorism," in Daya Kishan Thussu and Des Freedman (eds.), *War and the Media: Reporting Conflict 24/7* London: Sage, pp. 87–100.

Dor, Daniel, 2004. *Intifada Hits the Headlines: How the Israeli Press Misreported the Outbreak of the Second Palestinian Uprising*, Bloomington, In.: Indiana University Press.

Innis, Harold A., 1951. *The Bias of Communication*, Toronto: University of Toronto Press.

Weizman, Eyal, 2007. *Hollow Land: Israel's Architecture of Occupation*, London: Verso. ■
